

Erkende spelling voor Tilburgs dialect

door W. Sterenborg

Nu de nostalgie hoogtij viert, komen er nogal eens dialectteksten in de publiciteit. Wat de lezer telkens verwondert, is de vindingrijkheid van de schrijvers aangaande de spelling. De verscheidenheid in de trouvailles verhoogt meestal de leesbaarheid allerminst. Helaas ontbreken er op dit gebied voorschriften: een gemeentebestuur bemoeit zich niet met deze tak van cultuur.

De onlangs (wellicht als primeur?) verschenen woordenlijst van ons Tilburgs, onder de titel "De Korvelseweg", heeft geleid tot contact met het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen) te Amsterdam. Dr. Berns van dit instituut kwalificeerde de in het woordenlijstje gehanteerde spelling als 'bijzonder ongelukkig'. Naar zijn mening zou het in het Woordenboek van de Brabantse dialecten (WBD) toegepaste systeem voor ons Tilburgs het geschiktst zijn.

De redactie van het WBD stelt in de inleiding vast dat "geen enkel fonetisch systeem toereikend is voor het lezend publiek" en dat men een dialect pas volledig kan waarderen als men het uit de volksmond kent; zij verkoos een 'meer populair' systeem. Desalniettemin bleek integrale toepassing hiervan voor alledaags gebruik niet haalbaar; alle gebruikte tekens moeten namelijk op een normale schrijfmachine voorkomen. Derhalve waren enkele aanpassingen noodzakelijk. Bij de opzet moest de uitspraak centraal staan, en vooral niet de ABN-spelling, die immers als gevolg van vele compromissen en concessies verre van ideaal is. De tekens zouden zo gedifferentieerd moeten zijn dat ze slechts één klank zouden representeren, en dan steeds dezelfde, terwijl geen ander teken een bepaalde klank ten overvloede ook zou weergeven, zoals we dat in het ABN veelvuldig kennen (b.v. bedlegerig: resp. è - ee - u - u). Met betrekking tot het hiernaast volgende ontwerp liet Dr. Berns van bovengenoemd instituut

zich als volgt uit: '... dat ik de door u voorgestelde spelling uitstekend vind' en 'Mijn imprimatur heeft u, en van harte'.

De klinkers

Als in het ABN worden geschreven:

aa	(kaast, laage)
a	(tas, harses)
oo	(koom, boogerd)
ee	(meens, teege)
i	(fist, himmòl) is dikwijls een verkorte ee
eu	(kneut, meule) variabele duur; korte eu wordt u (veur - vur)
u	(bumke, kunne) kort
uu	(vuur, zuuke) meestal kort, voor r soms langer (muur, muurke)
ie	(kiest, miere) meestal kort, voor r soms langer (pier, pepierke)
oe	(proem, schoepe) meestal kort, voor r soms langer (boer, boerke)
au	(blauwslòot)
ou	(vrouw, louwe)
ui	(lui)
ei	(vaasteghei)
ij	(aaltij, gij)

Een onmiddellijk na een klinker volgend j-achtig element wordt steeds als j geschreven: volgt er iets w-achtigs, dan schrijven we een w:

aaj	(waaj, aajer)
aoj	(slaoj, spaoje)
òj	(dròjmaoker)
ooj	(nooj, rooje)
eej	(pleej, zeeje)
aaw	(gaaw, snaawe)
ouw	(mouw, douwe)
euw	(leuw, sneuwe)

Afwijkend van het ABN zijn de volgende tekens:

ao	(ABN: zône) in: straot, saome, maot.	Deze uit een aa ontstane o-klank wordt in veel dialecten zo gespeld.
ò	(ABN: bod) in: tòffel, zòt, mòtje.	Vaak een verkorting van de ao; vgl. vaos - vòske.
ó	(ABN: bot) in: pantóffel, prónt.	Ook het ABN kent het verschil tussen bod en bot, bok en hok; het heeft er echter hetzelfde teken voor. Wil men Tilburgs kunnen lezen, dan dient te blijken om welke o het gaat: Zó't zòt zèèn?
èè	(ABN: scène) in: mèèd, blèève.	In ABN veelal ei of ij.
è	(ABN: bed) in: wè, kèkt, mèn.	Vaak gaat èè over in è: kèènd - kènder.
e	(ABN: de) in: dikkelder, mènneke, vurrege, teege, bukkem, tebak, kenaol, meraokel, gerdèèn, meziek, aoreg.	Als de vorige klank door een accentteken gekenmerkt is, kan deze e zonder misverstand dienen voor alle 'klankloze' klinkers.

èù (ABN: freule) in: hèùs, flèùte.

ö (ABN: löss) in: höske, köster.

êe in: bêen, hêele.

ôo in: schôon, drôome

êû in: drêûg, vrêûke

De ABN-tweeklank 'ui' is in Tilburgs een eenklank.

Vorige klank in het kort.

In een beperkt aantal woorden klinken, ee, oo en eu niet als in ABN; ze gaan gepaard met een korte 'naglijder' en klinken wat nadrukkelijker.

liepe der verschaaje kooninge goed zat deur de straot.

Kees: Dèš gin wèèrk. Daoróm zeeker staak de pliessie er dees jaor en stökske veur.

Bart: Dè begrepte war; èn gift ze mar es óngelèèk. 'n Stèl kooninge, zwart èn geèl gevèèrfd, mós meej naor et beroow; daor wiere ze afgewaase èn der staosiekleere ötgedaon, èn toen kósse ze nòr hèùs.

De voorbeelden demonstrenen het al: steeds eenzelfde teken voor eenzelfde klank, ongeacht of die in een gesloten dan wel in een open lettergreep staat.

De medeklinkers

De in het ABN gebruikte medeklinkertekens lenen zich in het algemeen wel voor Tilburgs. Een paar knelpunten vragen echter aandacht:

1. Niet-uitgesproken medeklinkers mogen niet op papier komen, b.v. mèrt, nèptang, kaod, harses; de miste aauw meense ginge smèèreges saome waandele.
2. In principe schrijven we de medeklinkers die we horen, b.v. wèffer, prónt, vekaansie, dees, fèfteg, sisteg, pösje.
3. Waar – evenals in ABN – een striktgenomen foute medeklinker toch automatisch een juiste uitspraak oplevert, hanteren we de ABN-spelling, teneinde het woordbeeld niet te schaden, b.v. wèrd (met de d van waard), kiendje (met de d van kind), todkrèèmer (met de d van tod), zörg (met de g van zorg); niettemin: ik laag er nie meej (met g wegens infinitief laag).
4. In dezelfde geest spellen we geen assimilatie, dus kèlsgat (met de g van gat), stòfzèùger (met een z), vangelèèke (met een g).
5. Evenmin brengen we sandhi (aanpassing van klanken op de grens van woorden) op papier tot uitdrukking; b.v. dè moet zoo (de z blijft), 'k zèè tèene (met z), et gao nie (toch een g).
6. Geldt er in ABN naast de originele nog een uitspraak (goede/goeie, rode/rooie), dan kiezen we voor de exacte dialect-uitspraak: goeje, rooje, zaddoek.
7. Niets verzet zich tegen het gebruik van een dubbel medeklinkertekens in woorden als knòrrie, bissem, lózzie, hukkes, òsem, hoewel een enkel medeklinkertekens dezelfde uitspraak

oplevert.

8. Vormen met enclitisch vornaamwoord worden bij voorkeur aaneengeschreven: als bij splitsing in twee woorden de woordgrens betwistbaar is: kómde, gaode, hadde, mòkte, hij doeget zèlf, gaoget goed?, waarde gij er nie?, wè zeetie?, kan ie dè wèl?

Het zou te optimistisch zijn in de gegeven regels een waterdicht systeem te zien.

De hieronder volgende tekst uit 1934 demonstreert evenwel dat, wat een Tilburger laat horen, zich ermee laat spellen, of het nu Haselts of Broekhovens is.

Dat er niettemin nogal wat nuances verloren gaan, is inherent aan ieder schrijfsysteem: schrijven is een gebrekkig hulpmiddel. Als we al schrijvend echter het voetspoor van wetenschappers volgen, kiezen we de veiligste weg.

Samenspraak tusschen Kees en Bart

Kees: 't Was saoves meej Driekooninge wir en schôon gezicht in de straote, war Bart, al die kènderkes meej licht èn lampieóns.

Bart: Ik zieget gèere heur, teminste as't bij kènder blèèft; èn ge hadt er gasjes bij die ècht mooi zóngge, zoo twee- of drie-stèmmeg.

Kees: Dèš waor jè; mar 't is nèt as ge zègt, et mót bij kènder blèève. Want as ge die gròote kèrel Driekooninge ziet speule, meej zwartgemòkte gezichte èn 'n lang wit hèmd aon, dan vèèn ik dè meer belachelek as schôon.

Bart: Èn wèt eróp vòlgt, nèt as verleeje jaor, dèš nòg èèrger. Toen

Kees: Goed gewèrkt.

Driekooningezinge is èn blèèft en fist vur kènder èn nie vur gròote meense.

Bart: Èn de ómzètbelasting is ók in wèrking getreeje war.

Kees: Jè èn den irste maart wordt de tebaksbelasting ók wir verhoogd.

Bart: 't Is wè van belang.

Belaasting èn nòg es belaasting, veur èn achter, al wè ge heurt. 't Zal nie lang mir duure òf der is niks mir waor gin belaasting óp is. Ge zoudt et ervan óp oe zeenuuwe krèège.

Kees: Ik zie er nòg van koome dè ge belaasting mót betaole óp oe hösnummer.

Bart: Èn óp de klink van oe deur. 't Is gin bakketèl.

Kees: Kóm, ik stap es óp, Bart. Tòt ziens war èn saluut!

Bart: 't Bèste Kees èn haawdoe!

Driekoningenzangertjes 1938

